

આણંદવર્ધન-રચિત નવતત્ત્વ-ચૌપડી

- સાધ્વી દીપ્તિપ્રજ્ઞાશ્રી

પત્ર-૭, શેઠ ડોસાભાઈ અભેચંદ જૈનસંઘ ભાવનગરના સંગ્રહની હસ્તપ્રતિની ફેરોક્સ ઉપરથી આ સમ્પાદન કર્યું છે.

તેના કર્તા ચરતરગચ્છના શ્રી ધનવર્દ્ધનસૂરિના શિષ્ય શ્રી આણંદવર્દ્ધનસૂરિ છે. (ગાથા ૨૮૪-૨૮૫) રચના સંવત ૧૬૦૭ છે, લેખન સંવત-૧૬૦૮ મહા સુદ-૧-મંગલવાર છે. લેખક-દેવગુપ્તસૂરિ છે.

આ નવતત્ત્વ ચૌપડીની રચના પછી ૧ વર્ષમાં જ આ પ્રતિ લખાયેલી છે. આ ચૌપડીની કુલ ગાથા-૨૮૯ છે.

જેમાં ગાથા ૧ થી ૫૮માં જીવતત્ત્વ । ૫૯ થી ૯૯માં અજીવતત્ત્વ । ૧૦૦થી ૧૨૩માં પુણ્યતત્ત્વ । ૧૨૪ થી ૧૬૧માં પાપતત્ત્વ । ૧૬૨ થી ૧૮૪માં આશ્રવતત્ત્વ । ૧૮૫ થી ૨૧૭માં સંવરતત્ત્વ । ૨૧૮ થી ૨૩૦માં નિર્જરાતત્ત્વ । ૨૩૧ થી ૨૪૫માં બંધતત્ત્વ । ૨૪૬ થી ૨૮૦માં મોક્ષતત્ત્વનું નિરૂપણ છે । ગાથા ૨૮૧ થી ૨૮૩માં નવતત્ત્વને જાણવાથી થતો લાભ વગેરે દર્શાવ્યા છે । અન્તે ગુરુપરમ્પરા અને લાભ બતાવેલ છે ।

શ્રી અરિ[હં]તનાં પહ(દ)યુગલ । પ્રણમીય પરમાણંદિ ।
નવજીતત્ત્વ વિવરણ કહું । જે ભાખ્યાં વીરજિણંદિ ॥૧॥
નવનિધાન ચક્રવર્તિનાં । જિમ ધન પાર ન હોઈ ।
તિમ નવતત્ત્વ વિચારનુ । કહીય ન પામઈ કોઈ ॥૨॥
નવ નંદે નવ ડુંગરી । કનકતણી જલનિધિ ।
તિમ નવતત્ત્વ વિચારણા । રાખું હીયડા મધિ ॥૩॥
ગ્રીવાં નવ ગ્રીવેકિ છંદં । લોકનાલિ બ્રહ્માંડિ ।
મુખમંડળ કંઠિં ધરિં । તત્ત્વ નવઈ નિજ પિંડિ ॥૪॥
નવ વાર્દિં રચ્યા કરિં । બ્રહ્મચારિ નીય બ્રહ્મ ।
તિમ નવતત્ત્વે રાખજ્યો । વિનય મૂલ જિનધર્મ ॥૫॥

हिव - चउपई ॥

जे सिद्धांति कहिउ विचार । सांभलतां लहीइ भवपार ।
 भवियण अर्थ सयल संग्रहइ । अभव्य जीव ते नवि सद्दहइ ॥६॥
 जीव अजीव अनइ पुण्य पाप । आश्रव संवर करिवुं आप ।
 निज्झर बंध मोक्ष ए नवइ । निसुणउ भेद कहुं जे हवइ ॥७॥
 पहिलुं चऊद भेद जीवना । सूखिम नइ बादर बेवना ।
 पढवी अप्प तेउ नइ वाय । वणसय ए सूखिम कहिवराय ॥८॥
 चऊदराज व्याप्यु इणि सही । दृष्टिगोचरि ते आर्वि नही ।
 जिम जल मछ्यादिक गति गमण । तिम आकाशि खेचर परिभ्रमण ॥९॥
 जिम तृणादि जल ऊपरि तरइ । तिम ज्योतिष पवने संचरइ ।
 धन तन पवन थविर सुरलोक । तेम पृथिवीइं मानव लोक ॥१०॥
 ए पांचइ थावर ते सही । विण चल्लाव्या चालइं नही ।
 माटी पाणी तेज पवन्न । बद्ध पिंड दीसइ वलि वन्न ॥११॥
 पंचइ ए बादर इम लहियां । सूखिम बादर इणि परि कहियां ।
 आंखि कांन मुख नाक जि नही । एकेंदी काया ते सही ॥१२॥
 माटी पीली ऊस धाह्वाडी । आभूआं अरणेटु खडी ।
 मणसिल हीगलो हरीआल । भोमल मीठा खाणि रसाल ॥१३॥
 षाती धातु पषाणक सीस । पूढविकाय ए विश्वावीस ।
 पाणी धुंइरि करहा हीम । ठार ओसादिक कणीआ सीम ॥१४॥
 अप्यकाय हिव तेउकाय । वीज झरल धूंउ कहिवराय ।
 दीवु मुरमरा उलकापात । अगनि तणी छइं बहुली जाति ॥१५॥
 अति कपरिमा जे च्छइं वाय । योनिं सात सात लक्ष थाय ।
 वणसय काय तणा बि भेद । भंग समु जे पाली छेत ॥१६॥
 खंडोखंड करी वावीइ । ऊगइ ते अनंत साचीय ।
 ऊगइ कंद न ऊगइ मूल । सूक्ष्म विचार नही ते थूल ॥१७॥
 बाउल पीपल वडला आदि । ऊगइं डाल प्रत्येक बनी आदि ।
 अनंत जीवनु बाधउ पिंड । चऊद लाख ते योनि अखंड ॥१८॥

बीज फूल फल पान जेतलां । छालि काठ मूल तेतलां ।
 ते वनराइ कहीइ प्रत्येक । वेद नपुंसक पंचइ एक ॥१९॥
 अष्ट जोयण वडनु विस्तार । वेला सहस जोयण निस्तार ।
 आहार सयर इंद्रय ऊसास । पर्याप्ति पूरी च्यारइ जास ॥२०॥
 योनि लाख दस एहनी जाणि । एकेंद्रीना च्यारि प्राण ।
 सासोसास काय बल आयु । स्पर्शनेंद्रय हिव कहुं परमायु ॥२१॥
 अठ पअंतर महरत सवि सही । वर्ष सहस बावीसइ मही ।
 सात सहस वच्छर अपकाय । त्रिणि दिवस हुताशन आय ॥२२॥
 वच्छर त्रिणि सहस जे वाय । वर्ष सहस दश वणसइकाय ।
 ए पंचइ हुंडक संस्थान । बावन लाख एकेंद्री मान ॥२३॥
 छाण योनि बाबति जूजूआ । जीव बहूपरि कुल इम हुआ ।
 बार कोडि लख कुल पुढवीना । सात कोडि लख हुइ आपना ॥२४॥
 त्रिणि तेऊ वाऊना सात । वणसय अट्ठावीस कुल जात ।
 लेश्या कृष्ण नील कापोत । सयर ऊदारिक कार्मण ज्योति ॥२५॥
 वाउकाय वैक्रय विशेष । इम एकेंद्रय कहिया निःशेष ।
 हिव कहुं बिति चउरेंदी गुहिर । जेहं सरि हाड मंस नही रुहिर ॥२६॥
 बेंद्रीनइ काया मुख । अलस जलो सीपूना शंख ।
 कृमि पुंरा ईअल गंडोल । कहितां पार नही इंडोल ॥२७॥
 तेंद्री बोलु बहू छता । काया मुख नाशा अधिकता ।
 कीडी मंकोडी जूअ लीख । मांकड चांचड मानव सीख ॥२८॥
 कीडा ऊदेही घीमेलि । गीगोडा कातरा चूडेलि ।
 गादहींआ खज्जूरा जूआ । केता कहु नार्मि जूजूआ ॥२९॥
 हिव चउरिंदी बोलूं वयण । काया मुखनइ नाशा नयण ।
 वीछी ढंकण भमरा टीड । डांस मसा पंखाला कीड ॥३०॥
 कोकीआ मच्छर पतंग । देखी ज्योति जेहं लागइ रंग ।
 फाकां फूदी कूती भाति । माखी भमरीनी बहू जाति ॥३१॥
 विगलेंदीय ए आगम भाख । प्रत्येकिं छइ बि बि लाख ।
 बि ति चउरेंदीनां कुल कोडि । सात आठ नव लाखह जोडि ॥३२॥

बेद्रीनइ छ एह प्राण । जीभ वचन बल अधिकां जणि ।
 त्रेद्रीनइ घ्राण विशेष । चउरिंद्रीनइ नेत्र नमेष ॥३३॥
 असंनीआ पंचेंद्रय कांन । नवइ प्राण पणि न हुइ सांन ।
 बि-ति-चउ-पंच समूर्च्छिम जेह । भाषा पर्याप्ति ऊपनी तेह ॥३४॥
 विगलेंदीय नइ असंनीआ । तिरिय पंचिंदी इम वन्नीआ ।
 औदारिक तेजस बेउ जाणि । कर्मण त्रीजुं सयर वखाणि ॥३५॥
 एहतणुं नपुंसकवेद । हुइ आकार करइं बहु खेद ।
 पढवी आप अनइ वनस्पती । बि-ति-चउरिंदी बेहू गती ॥३६॥
 मानव अनइ तिर्यच मझारि । अगनि वाउ पुण तिरिय विचारि ।
 नाना परि हुंडक संस्थान । देहतणुं हिव बोलुं मान ॥३७॥
 बेद्री बार जोयण शंखादि । त्रिणि जोयण त्रेद्रीय आदि ।
 ऊदेही आगमि एवडी । चउरिंदी काया जोयणि च(व?)डी ॥३८॥
 असंनीआ सनीआ तिर्यच । जेहं तणइ हुइं इंद्रय पंच ।
 सहस जोयण मध्यादिक कहिआ । बि-ति-चउरिंदी असंनीआ ॥३९॥
 एहनइं छेवट्टी संघेण । च्यारइ गति पामइ तिरिएण ।
 नर तिरि नारक नइ देवता । लाभइ अरथ सुगुरु सेवता ॥४०॥
 माखिक मदिरा मांखण मंस । स्त्री सेवां मानव अवतंस ।
 मरइ ऊपजइ बि घडीमाहि । समूर्च्छिम इम भव पूराय ॥४१॥
 हिव गर्भज पंचेंद्रय सुणउ । एह विचार अछइ अतिघणउ ।
 मानव तिरिय देव नारकी । पहिलुं चरच कही पारकी ॥४२॥
 सुर-नर नारकनइ दश प्राण । पंचेंद्री मन वय काय जाणि ।
 सासोसास अनइ परमायु । छइ पर्याप्ति अनेरी थाय ॥४३॥
 आहार सयर इंद्रय ऊसास । भाषा मन महूरति लिय वास ।
 सुर नारक वचन समकालि । मानव षट महूरत अंतरालि ॥४४॥
 औदारिक वैक्रय आहार । तेजस कर्मण पंच प्रकार ।
 मानव ए सुर नारक त्रिणि । औदारिक तेजस कर्मणि ॥४५॥
 पुरष नारि नपुंसकवेद । नर तिरि संनीआ नही भेद ।
 सयर नारकी धणसय पंच । तेत्रीस सागर आयु अखंच ॥४६॥

हाड रुहिर आमिरुं त्वचा- । रहित देह सुर मुनि ँकर वचा ।
दश सहसमार्हिं नही आयु । सुर नारक बे सम वरसायु ॥४७॥
पंचानुत्तरनइ ग्रीवेकि । वैक्रय सयरनु हि ते छेकि ।
लाख जोयण वैक्रय परमाण । अवर देवनुं ए करमाण ॥४८॥
मानव कोस त्रिहुंनु देह । पुंणा करमार्हिं नही छेह ।
त्रिण्णि पल्लोपमनुं परमायु । पूरवकोडि तिरि असंन्नी आयु ॥४९॥
सत्तिरि कोडि लाख वच्छरिं । छप्पन कोडि सहस ऊपरिं ।
एतिं एक पूरव निरमाण । इस्यां कोडि आउं परिमाण ॥५०॥
मानव सम संनीआ तिरियंच । जघन्य अंतरमहूरत अखंच ।
आरइ आयु देह निरमाण । भरहेरव जूजूआं बंधाण ॥५१॥
युगलीआं सुरगति इक होइ । देव-नारकी बि गति जोइ ।
नर-तिर्यंच थाइं एह चवी । मानव पंचइ गति केलवी ॥५२॥
दस संज्ञा सवि हुं जीवमाहि । नर छ लेश्या धरइ उच्छाहि ।
सुर तिरि नारक चउ चउ लाख । मानव चऊद लाख योनि भाख ॥५३॥
लाख चउरासी सविहुं तणी । जीव योनि सरवालइ भणी ।
नर-तिरि-गर्भज काय बंधाण । छ संघेण च्छइं नर संस्थाण ॥५४॥
जलचर बार लक्ख कुल कोडि । ऊपरि कोडि पंचासह जोडि ।
खेचर लाख कोडि कुल बार । दसइ कोडि लख कुल थलचार ॥५५॥
कोडि लाख नव भुजपरिसर्प । दाह कोडि लख उरपरिसर्प ।
बार कोडि लक्ष कुल मानवी । नारक पणवीसइ मानवी ॥५६॥
देव छव्वीस लक्ष कुल कोडि । सर्व थई सरवालु जोडि ।
पंच सात नव एक अपार । आगलि मीडा दिउ अग्यार ॥५७॥

৯৯৬৭০০০০০০০০০০০০.

वस्तु - १

सूक्ष्म बादर सूक्ष्म बादर भेद एकेन्द्र ।

विगलेंदीय त्रिण्णइ कहिया । गर्भजात तिरि मणुअ देवा ।

संमूर्च्छिम पंचेदीआ पज्जत्ता अपजत्त लेवा ।

भेद चरुद सुणतां सही । दुरी पणासिं दूरि ।
खरतरगच्छनायक भणइं श्री आणंदवर्धनसूरि ॥५८॥

हिव चउपई ।

भविआं निसुणउ बीजुं तत्त्व । अजीव ते जिहांनु हइ सत्त्व ।
धर्माधर्मआका[शा]स्थिकाय । त्रिण्णइ त्रिहु भेदे नव थाय ॥५९॥
खंधु देश प्रदेसिं करी । अद्धाकालदसु उद्धरी ।
चउद राज व्यापिउ इणि भरी । केवलि जाणि एहनां चरी ॥६०॥
पुदगल थूल अच्छइं चिहुं भेदि । छदमस्थ जाणी कहिं विछदि ।
खण्ड(न्ध) देश प्रदेश परमाण । अजीव चरुद भेद निरमाण ॥६१॥
खंधु चरुद राजनुं नांम । धर्मास्थिकाय पूरिउ अभिराम ।
राज खंड जोयण ते देश । तेहनु अणु सूखिम प्रदेश ॥६२॥
अधर्मकाय त्रिहु ए इम गणउ । आकाशास्थि इच्छं तिम मणउ ।
त्रिण्णि त्री नव भेदे जाणि । अद्धाकाल समय वक्खाणि ॥६३॥
अतीत अनागत नइ वर्तमान । एकठा न मलिं ए अनुमान ।
तेहना भेद खंधादिकनुं हइं । इणि कारणि ते दशमु कहिं ॥६४॥
घट पट थंभ डुंगर नइ वृक्ष । आखा खंध कहिंजे दक्ष ।
तेहना खंड देश ए सही । सूक्ष्म प्रदेश जे भेदइ नही ॥६५॥
खंधा देश प्रदेशा वस्त । दृष्टिगोचरि देखिं छदमस्थ ।
पुदगल सूक्ष्म अत्थि अत्यंत । देखिं तुजउ मलिं अनंत ॥६६॥
धर्म अधर्म आकाश ते किस्सु । तेह सरूप केवलि कहइ जिस्सु ।
सावधान हुई सुणिज्यो सहू । एह विचार अच्छइ पणि बहू ॥६७॥
धर्माधर्म पुदगल नभ काल । ए पंचइ निरजीव विशाल ।
पुदगल टाली च्यारइ वस्तु । दृष्टिगोचरि नाविं छदमस्थ ॥६८॥
तउ किम जाणिं छइ अहिनाण । जीव पुदगल निं गमण प्रमाण ।
धर्मास्थि छइ तिहां जाई सकि । अधर्मास्थि आविउ तिहां लुकिं ॥६९॥
जिम पाणी माहि माछलु । जां पाणी तां चालइ भलु ।
जीव अनइ पुदगल तिहां जाइ । चरुद राज धर्मास्थिकाय ॥७०॥

धर्माधर्म अलोकिं नथी । पुदगल जीव गमण नवि कथी ।
 जिम खोडा नर काठी थोभ । तावडि जातां च्छया क्षयोभ ॥७१॥
 पर्वत थांभा भीति पखाणि । पाणी खीला मूल अहिनाणि ।
 थूल पदारथ करिं प्रवेश । तउ सघले आकाश प्रदेश ॥७२॥
 अलोकमाहि अनंतानंत । च्छइ आकाश न जीव भमंत ।
 परमाणू खंधादिक च्यारि । वर्ण गंध रस फरिस विचारि ॥७३॥
 विविध वर्ण धरिं बापडा । कृष्ण नील सित पीत रातडा ।
 गंध सुगंध दुर्गंधा होइ । खारा खाटा मधुरा सोइ ॥७४॥
 कडूआ तीखिण कसायला । सरस विरस लागिं केतला ।
 फरिस कठिन कोमल छइं जेह । वर्ण स्वाद पालटीइं तेह ॥७५॥
 एक पुदगल पोला वाटुला । एक त्रिखूण चउखूणा भला ।
 एक निघट भारी लघु सही । एक चीता एक लांबा कही ॥७६॥
 इम पुदगलना भेद अनंत । केवलन्यानी जाणइ अंत ।
 काल भेद कहुं हिव सुणउ । समय मांन सूखिम घणउ ॥७७॥
 कमल पांन ऊपरि ऊपरी । सबल पुरुष तनुइं करी ।
 वींधइ पांन सवे समकाल । पांन विचिं वहइं एतु काल ॥७८॥
 असंख्यात समय तिहां कहिय । भविक जीव तीणे सद्दहिया ।
 वली वस्त्र जूनुं फाडीइ । त्राणि त्राणि सोइ जि मांडीइ ॥७९॥
 असंख्यात समयेकावली । बिसिं छपन्न संख्यान ही अली ।
 सूक्ष्मनिगोद जीव एह आयु । सासोसासि सतर भव जाय ॥८०॥
 एक कोडिनइ सतसठि लाख । सहस सत्युत्तिरि बि शत भाख ।
 सोलोत्तर एतली आवली । हुइं बि घडी महरत ते वली ॥८१॥
 अवर मांन कर्हिं सूरीश । पांसठि सहस साढा छत्रीस ।
 एतले निगोद क्षुल्लक भवे । बीजु महरत इणिपरे मवे ॥८२॥
 त्रीजुं त्रिणिण सहस सातमिं । ऊपरि त्रिहुतरि सासोससिं ।
 ते महरत त्रीसे अहोराति । तिणि पनरे पखवाडि जाति ॥८३॥
 बिहु पाखे मास ते बारि । वच्छर हुइ ते असंख विचारि ।
 एक पल्ल्योपमि जाइ वही । एह विवक्षा आगमि कही ॥८४॥

छेद्यु भेद्यु जे जाइ नही । ते अणु आठे त्रसरज कही ।
 तिणि आठे रथरेणु विचारी । रेणु आठ वालाग्रउ धारि ॥८५॥
 वालुकागि आठे एक लीख । आठ लीखि एक जूका सीख ।
 जूका आठे एक जव कहिउ । जव आठे उच्छेधांगुल लह्यु ॥८६॥
 तिणि षट अंगुलि पाउ प्रमाण । बिहु पाऊए बि हत्थि निर्माण ।
 बि हत्थि जोड एक हाथ समान । बिहुं हाथे धणुहानुं मान ॥८७॥
 बि सह धनुषे गाऊ एक । चिहुं गाऊ ए जोयण छेक ।
 कूउ एक ऊंडु एतलइ । पहुलउ लांबउ सम तेतलइ ॥८८॥
 रोम खंड एहवां लेई भरे । सिद्धांति कहिउं ते करे ।
 युगल जण्यां सातइ दिन बाल । उच्छेधांगुल लिई सर वाल ॥८९॥
 आठ आठ साते पावडी । खंड कीधां ते संख्या चडी ।
 वीस लाख सत्ताणुं सहस । बावन ऊपरि अधिकां कर्हिंसु ॥९०॥
 केवलन्यानी आगलि गयां । रोम खंड संख्यातां थयां ।
 पुनरपि न होइ ए स्वल्पना । असंख्यात करि मन कल्पना ॥९१॥
 तीणे ते इम कूउ भरू । निश्चल ठांसी गाढउ करु ।
 जलि भेदइ नवि आगिं बलइ । बइठु तिम वाईं न ऊललइ ॥९२॥
 वरस एकिं काढत अंश । यदा तदा ते हुइ निःसंश ।
 एह पल्योपम नांम उद्धार । कोडा कोटि (डि) दशे एक सार ॥९३॥
 ते सागर दश कोडाकोडि । एक उत्सर्पिणि एहवी जोडि ।
 कालचक्र ते एतिं भयु । ते पुदगलपरावर्ति गयु ॥९४॥
 अढाई दीपनु एह विचार । जिहां हुइ चंद सूरजनउ चार ।
 ए नरक्षेत्रतणी बांधणी । राति अनइ वासर सांधणी ॥९५॥
 अवर दीपि नही राति नइ दीह । थावर चंद सूरज विचि लीह ।
 चंद्र ज्योति जिहां तिहां चंद्रमा । तावड हुइ तिहां सवितार्यमा ॥९६॥
 सहस पंचास जोयण हुइ तेज । नही मांहिं शशि-रविनां हेज ।
 देवलोकि अजूआलुं सदा । नरगि अंधारुं तेज न कदा ॥९७॥
 काल पल्योपम सागर तणी । त्रिभुवनि लेज्यो ए बांधणी ।
 राति दिवस कांई नही जिहां । सुर नारक आऊखइ तिहां ॥९८॥

वस्तु - २ ॥

देवलोकहिं देवलोकहिं आयु परिमाण ।
 सुर असुर नारकतणां उरग ज्योति व्यंतर विद्याधर ।
 भवन धाम वैमाणना नयर देह धनु पल्यसागर ।
 आपि एहजि बांधणी श्रीमुखि श्रीजगनाथ ।
 आणंदवर्द्धन इम कहइ तु सुणिवुं जोडीय हाथ ॥९९॥

हिव दूहा ॥

पुण्य तत्त्व त्रीजुं सुणउ । भेदे बइतालीस ।
 पहिलु सातावेदनी । सुख पामइ निसि दीसि ॥१००॥
 बीजुं गोत्र उंचुं लहइ । निश्च लहइ नर मान ।
 नरभव मुंकी नर हवइ । त्रीजुं साभिन्यांन ॥१॥
 चउथुं करम सु बांधीउं । अवर गती जिणि होइ ।
 मुन(मनु)क्षानुपूरवी ते कही । अंतिकालि नर सोइ ॥२॥
 पुण्यप्रकृति गुण पांचमु । नर वैमानिक किद्ध ।
 छट्ठुं कर्म गति अवरनुं । बद्धअंति सुरलद्ध ॥३॥
 देवानुपूरवी ए कही । सत्तम पर्णिदीय सार ।
 पुण्य पसाइं आठमुं । पंच देह अनिवार ॥४॥
 नवमुं सुरनारकतणुं । वैक्रय सयर कहाइ ।
 चऊदपूरवधर दाहमुं । सयर आहारक जाइ ॥५॥
 अदभुत रूप समय भणुं । एक हाथ परिमाण ।
 सीमंधरस्वामी कहनइ । पूछी आवइ जाण ॥६॥
 तेजस नइ कारमण बिहू । दृष्टिगोचरि नवि थाय ।
 अनादिकाल प्राणी कहइ । मुगति लहइ तव जाय ॥७॥
 तेजस सयर तणइ बलि । उदक आहारइ भात ।
 पुण्यप्रकृति अग्यारमी । भेदइ सातइं धातु ॥८॥

चउपई ॥

कार्मण सयर आठइ जे कर्म । जिणि आधारि रहियां ए मर्म ।
 एति भेद हूआ छइं बार । उदारिक वैक्रय आहार ॥९॥

एहतणां विवरण सांभले । हाथ पग नख नइ आंगले ।
 ऊदारिक उपांग तेरमु । वैक्रय कहीइ छइ चऊदमुं ॥१०॥
 पनरसमु आहारकोपांग । पुण्यप्रकृति लहइ अंग उपांग ।
 तेजस कर्मण सदा अनंग । निरमल पामइ सयर पंचांग ॥११॥
 हाड सवे हुइं मक्कट बंध । जिहां जिहां सयरतणी छइं संधि ।
 पाटु विचि खीली बंधेण । वज्रऋषभनाराच संघेण ॥१२॥
 भेद एह सोलसमु कहिउ । संस्थान समचउरस लहिउ ।
 सतरसमउ गौरादिक वर्ण । सुंदर रूप नयण आकर्ण ॥१३॥
 धुरि अङ्गार हुआ ओगणीस । देह सुगंध रस कहीइ वीस ।
 एकवीसमु सयर सुकुमाल । अति भारे नही हलूउ बाल ॥१४॥
 बावीसमु दीसइ दुद्धर्ष । रूपिं सहू आकंपइ पुरुष ।
 त्रेवीसमउ ए पुण संपजइ । सासोसास सुरभि ऊपजइ ॥१५॥
 पुण्यपसाइं एह चउवीस । आतपकर्म कहूं पंचवीस ।
 सभा सोभावइ नर एकलु । तेजकर्म सविहुंथी भलु ॥१६॥
 छव्वीसमु ए पुण्य प्रकृति । सत्तावीस मंथर गजगति ।
 अट्ठावीसम कर्म निर्माण । नर तिर्यच अवयव शुभ जाणि ॥१७॥
 दस त्रसादि कर्म फल एह । छाया तावड जाणइ बेह ।
 भय त्रासिं ज विगलेंदिआ । ओगणत्रीस भेद ए कहिआ ॥१८॥
 बादरकर्म दीसइं तिसु देह । बांधइ भेद त्रीसमु एह ।
 पूरी पर्यासि हुइ एकत्रीसमइ । सयरि जीव एक बत्रीसमइ ॥१९॥
 थिरकर्म अस्थ्यादिक दंत । तेत्रीसमु दृढ होइ जंत ।
 नाभि ऊंचा अवयव जेतला । सरि लार्गि हरखिं केतला ॥२०॥
 भेद चउत्रीसम बोल्यु सोइ । शुभ कर्म सोभागी होइ ।
 ए पणत्रीस छत्रीसम छती । सुसरकर्म वाणी रसवती ॥२१॥
 आदेय कर्म सहू मानइ कहिउ । भेद सा[ड]त्रीसम इम निरवहिउ ।
 यशःकर्म पुंठि गुणग्राम । बोलिं ते अठत्रीसम नाम ॥२२॥
 सुरनर तिरिय संपूरण आयु । त्रिणि भेद एहू पुण थाय ।
 तीरथंकर जीव हुइ जगदीश । पुण्यतत्त्व ए बइतालीस ॥२३॥

पाप तत्त्व हिव ब्यासीं भेद । ते कहितां कोइ म धरु खेद ।
 पहिलूं जोईइ नरनइं न्यांन । ते पांचइ जिणि कीधां यान ॥२४॥
 मतिन्यान मति सुंदर नही । श्रुतन्यान जाइ श्रुत वही ।
 अवधिन्यान पापिं न ऊपजइ । मनपर्य्यव अंतराई भजइ ॥२५॥
 अढाई दीपि नर तिरि जेतला । मनोगत भाव जाणइं तेतला ।
 न्यान पंचम छइ केवलनाण । चऊद राज आमला प्रमाण ॥२६॥
 भव कोटी भाजिं संदेह । ते जिणि पापिं दीधु छेह ।
 छती लाछि अवसर पामीइ । दिवराइ नही जिणि ठा(वा)मीइ ॥२७॥
 उद्यम करतां लाभ न होइ । पोतानी नीमी सवि खोइ ।
 घरि खावा छइ संपत्ति घणी । पर्णि रोगिं काया रेवणी ॥२८॥
 भोगांतराई विलसइ नही । सकल लाछि जास्यइ ते सही ।
 हिव उपभोग कहूं जिणि रुलिउ । दंपति योग सरीसु मिलिउ ॥२९॥
 हुइ नपुंसक कइ रूसणुं । जोड विहंडइ लाजइ घणुं ।
 नव ए दशमुं वीर्यांतराय । समरथ रोगिं बल नवि थाय ॥३०॥
 पापकर्म अंतराई दसइ । अदाप देखइ हाथ जि घसइ ।
 नव आवरण बीजां छइं जिस्यां । कहूं छतां दीपिं नही तिस्यां ॥३१॥
 चक्षुदर्शन नयण निलाडि । उरम छायादिक आविं आडि ।
 अचक्षुदर्शन अभिप्राय । अपर इंद्रय बल हीणां जाय ॥३२॥
 एक भेद हिव बीजउ कहइ । विशेष वस्तु न्यानिं निरवहइ ।
 ए चिहंनइं पातक आवरण । निद्रा पंच कहितां दिउ कर्ण ॥३३॥
 निद्रा ते संचलि जागीइ । सुखिं समधि वतइ लागीइ ।
 निद्रानिद्रा बीजी सुणउ । जागइ जुधं धूणइ घणउ ॥३४॥
 प्रचुला नामिं हिव सांभलउ । बइठां ऊभां नर घांघलउ ।
 प्रचुला प्रचुला नामि नरींद्र । हीडइ हालइ नयणे नीद्र ॥३५॥
 पंचम निद्रा छइ थीणधी । तेहना गुण न कहिं खीणधी ।
 दूढ संघेण धणीनइं तेह । वासुदेव बल आधुं जेह ॥३६॥
 गजेंद्र विणासइ निद्रा समइ । नारि नरगि छ नर सातमइ ।
 बांधइ कर्म हुइ नारकी । पापकर्म ओगणीसइ बर्की ॥३७॥

पापि नीचइ कुलि अवतरइ । दुर्गतिमाहिं असातां फिरइ ।
 नरग तिर्यचि दुख भोगवइ । पापोदय एकवीसइ हवइ ॥३८॥
 साचा देव अनइ गुरु धर्म । आस्ता नावइ पातक कर्म ।
 कुगुरु कुदेव अनइ कुधर्म । तेह ऊपरि सदहणा शर्म ॥३९॥
 बावीसमु जे भेद मिथ्यात । थावर दसइ कहुं सुणि वात ।
 पाप बहुल एकेंद्री थाय । तावडथी च्छायां न जवाय ॥४०॥
 गमण छांहथी तावडि नही । एक भेद एहु ते सही ।
 सूखिमकर्म निगोदी हूआ । ए बिहू भेद अर्च्छि जूजूआ ॥४१॥
 अनंतकाय मिली एक शरीर । थावर च्यारि भेदि सुणि वीर ।
 कर्म अथिर जीव सघलां अंग । अशुभकर्म पुरुषारथ भंग ॥४२॥
 दरशन दीतुं कहि न सुहाइ । कर्म दुभागी ए कहिवराइ ।
 दुःस्वरकर्म वचन कर्णमूल । अनादेय कहण समतूल ॥४३॥
 अयशकर्म यश नु इह निटोल । दशइ भेद थावरना बोल ।
 नरय त्रिकक होइ नारकी । मरवा वंछइ नारक थकी ॥४४॥
 न मराइ पूरइ नरकायु । नरगानुपूरवी ते कहिवराय ।
 अंत समइ ऊरधगति करइ । कर्म ताणीनइ नारकि धरइ ॥४५॥
 विचि भव पूरी तिरिआं तणउ । कर्म बहुल जीव नरकिं घणउ ।
 पातक भेद कहिया पांत्रीस । हिव कसाय सुणिज्यो पंचवीस ॥४६॥

वस्तु - ३

च्यारि चउकुं च्यारि चउकुं भेद इम जाणि ।
 नोकसाय नव अपर छइं क्रोध मान मायातिलोभी ।
 पक्ष चउमासुं वरसनइ जन्म शुद्ध ते रहइं थोभी ।
 संज्वलनु पचखाणनइ अपच्चखाणु अनुबंध ।
 आणंदवर्द्धन इम कहइ सोल कसाय बंध ॥४७॥

हिव - दूहा ।

अनंतानु नामिं सबल । क्रोध मान माया लोभ ।
 समकित ते पामइ नही । मरणिं नारकि थोभ ॥४८॥

च्यारइ ए अपच्चखाणीआ । देशविरति हुइ हाणि ।
 वर्षावधि परमायु जे । गति तिर्यची जाणि ॥४९॥
 चउमासी पच्चखाणीआ । नार्मि च्यारि कसाय ।
 भाव चारित पामइ नही । मानवनी गति जाय ॥५०॥
 संज्ज्वलना पखवाडीआ । न हवइ ते अरिहंत ।
 वैमानिकपद पामस्यइं । मोक्ष न जाइ जंत ॥५१॥
 नोकसाय नव सांभलु । हास्यकर्म नितु हास ।
 रतिकर्मिं (र्मिं) मन थिर करइ । मनोहर दीठिं ठांम ॥५२॥
 अरतिकर्म कीही रति नही । वनि निवरां पुरि लोक ।
 शोककर्म अहनिसि धरइ । स्नेह वियोगिं शोक ॥५३॥
 भय कर्म बीहइ बहुल । जोइ दुगंछा कर्म ।
 मुह मचकोडी थुंकीइ । विरूडं देखी मर्म ॥५४॥
 पुरुषवेद पूला समु । हेलां भटकी जाय ।
 स्त्रीवेद कोरु जसिउ । बलती किम न ओल्हाय ॥५५॥
 नयरदाह नपुंसकी । अहनिसि जलण न जाय ।
 पार्पि पंचवीसइ लहइ । साठि भेद इम थाय ॥५६॥
 तिरियागति बेहू कही । जीव तिरिजं च जाइ ।
 तिरियानुपूरवी अवरथी । ताणिउ तिरिया थाइ ॥५७॥
 एक बि ति चउरिंदिआ । कर्मबद्ध गति च्यारि ।
 च्छइ भेद ए भोगवइ । पुनरपि कुगति मझारि ॥५८॥
 रासभ ऊंटतणी परिं । चालइ विरुई चालि ।
 उपघातकर्म पीडा घणी । कंठि दशनि पुण गालि ॥५९॥
 वर्ण गंध रस फरसणा । विरूआं पामइ पापि ।
 कालु कडूउ खार पण । देह दुर्गंधि व्यापि ॥६०॥
 बाहुत्तरि हूआ हविं । पढम एकीका टालि ।
 पंच संघेण संस्थान पण । ब्यासी भेद संभालि ॥६१॥

हिव चउपई ।

एकसउ वीस शुभाशुभ कर्म । पुण्य प्रकृति बइतांलीस शर्म ।
 वर्ण गंध रस फरिस विचारि । शुभ कइ अशुभ गणउ एक ठारि ॥६२॥
 व्यासी भेद पातक जे समुं । आश्रव तत्त्व कहुं पांचमुं ।
 जेहना छइ बइतालीस भेद । किंचनमात्र विचार विछेद ॥६३॥
 काया कांन आंखि नासिका । भव रलवु सवि रसना थका ।
 ए पांचइ इंद्री मोकलां । प्रेरक च्यारि कसाय ओकलां ॥६४॥
 नवइ एह आश्रव मूलगां । पंचाणुव्रत छइ ओलगां ।
 हणइ जीव जंपइ अलीक । चोरी चांब चोरी निरभीक ॥६५॥
 अलकसमल कस मेलु करइ । ए पांचइ आश्रव आचरइ ।
 मन वचन काया त्रिणिण योग । सतर भेद संयम संयोग ॥६६॥
 जेह वैरागी रंधइ सहू । पापी ते प्रवर्तावइ बहू ।
 सहर्जिं लागिं क्रिया पंचवीस । कहितां कोइ न धरज्यो रीस ॥६७॥
 पहिली जे कायाकी क्रिया । चपलपणिं चालइ विक्रिया ।
 बीजी अधिकरणिं ऊपजइ । खटक शाल पांचे नीपजइ ॥६८॥
 त्रीजी कहीइ प्रद्वेषिकी । राग-द्वेष आणइ मन थकी ।
 पारितापनकी चउथी खरी । आपघात परघातिं करी ॥६९॥
 प्राणातिपातकी मांड अजाण । स्वर्ग वांछता काढिं प्राण ।
 ए पांचइ क्रिया मूलगी । वीस ऊपजिं एहं लगी ॥७०॥
 गाडावाही खेत्रारंभ । आरंभकी क्रियानां थंभ ।
 दास दीकोलां ढोर अन्नादि । वहरइ वेचइ गृही बनीआदि ॥७१॥
 जैनधर्म मायां आचरइ । मिथ्याश्रुत सदहणा करइ ।
 नही पचखाण अवरती होइ । हड कूकड कलि जोणां जोइ ॥७२॥
 पृष्टिकी क्रिया सुकुमाल । फरसइ रोम पशू स्त्री बाल ।
 प्रातिकी परघरि जे घटइ । रूडी वस्त देखी आवटइ ॥७३॥
 निज सामंतोपात अवास । लोक वखाणिं धरइ उल्हास ।
 अथवा दूध दही घी तेल । पडिं जीव ते पातल वेलि ॥७४॥

हिव पनरमी नेसत्थिकी । परवसि कीजइ राजा थकी ।
 अरहट पावट जंत्र पखाण । क्रिया ऊपजइ नही तस माण ॥७५॥
 चीत्रे स्वानि आहेडु करइ । अथवा जे कारूं आचरिं ।
 मारइ जीव हार्थि हथीआरि । स्वाहस्तिकी क्रिया अनिवारि ॥७६॥
 आन्यापनिकी दिइ आदेश । जीव मरावइ पाप निवेश ।
 अपर करावइ न करइ धणी । क्रिया कहुं हिव वीआरणी ॥७७॥
 अहिंड वस्त वखाणइ घणुं । वेचावी नर बहइ आपणुं ।
 दो भासु दल्लाली करइ । बेहू जण वंची बूडइ मरइ ॥७८॥
 वस्तह लावइ सूनइं मनि । ओघसंज्ञा ते आपइ अन्न ।
 निद्धंधस दया नही योग । ते कहीइ क्रिया अणभोग ॥७९॥
 लोकविरुद्ध जे कीधइ कांमि । वध बंधन पामइ जस नामि ।
 परलोकिकं नारकगति लहइ । ते अणवकंखपच्चईआ कहइ ॥८०॥
 आर्तरौद्र ध्यान मनि धरइ । काया कठमर्द अहनिसि करइ ।
 वयणि उच्छृंखल वाणी सही । अनापउग क्रिया ते कही ॥८१॥
 सामुदानकी क्रिया ए वली । हाट अवांस करिं सहू मिली ।
 कहि ऊपरि आवइ अतिनेह । क्रिया प्रेमकी कहीइ तेह ॥८२॥
 कोपि निरंतर कीजइ द्वेष । बांधइ कर्म क्रिया प्रद्वेष ।
 यति रहिं ईर्यापथिकी क्रिया । बोलइ चालइ ते विक्रिया ॥८३॥
 सूक्ष्मकर्म बोधइ केवली । समय बिहुं ताई ते वली ।
 ए पंचवीस क्रिया पातकी । आश्रव ते बइतालीस बकी ॥८४॥
 पांच तत्त्व ए गृहीनइं छविं । साधु तणइं ते नावि लंबिं ।
 हिव बहुं संवर तत्त्व कहुं । बोधिबीज जिम मन शुद्धि लहुं ॥८५॥
 जेहना छइं सत्तावन भेद । तिणि आचरणि कर्म हुइ च्छेद ।
 पंच सुमतिनइ त्रिणि गुपति । धर्मतणा दश भेद संयत्ति ॥८६॥
 परीसह बावीस अखंच । बार भावना चारित्र पंच ।
 द्वार कहिया ए सत्तावन्न । आणइ संवर प्राणी धन्न ॥८७॥
 युग झुंसर दृष्टि अवलोकि । चालइ पगि पगि जयणां लोकि ।
 डाबुं जिमणुं जोइ नही । पहिली ईर्यासुमति ए कही ॥८८॥

भाषासुमति राखइ पर आप । सत्यवचन बोलइ निपाप ॥
 दोष बयालीस छइं जे तणा । ल्यइ आहार रहित एषणा ॥८९॥
 कांई वस्त मुकइ ल्यइ जिहां । आदानसुमति पुंजीजइ तिहां ।
 मल मातरुं सलेखम थुंक । परठतां पुंजवुं अचूंक ॥९०॥
 आर्त रौद्र न करइ मन ध्यान । धर्म शुक्ल धरतां हुइ ग्यान ।
 मौन करइ जव काढइ वाणि । धर्मकथा मुखि वस्त्र वराणि ॥९१॥
 बार आगारे काउसग धरइ । कायगुपति संचल नवि करइ ।
 आठइ प्रवचनमाता कही । हिव बावीस परीसह सही ॥९२॥
 क्षुधा खमइ अशुद्ध नवि ग्रहइ । सचित न पीइ तृषा सहइ ।
 आर्णि न तापइ सीतल खमइ । स्नान नवायु ऊन्हाला समइ ॥९३॥
 डांस मसा सहि काउसगि रहियां । वस्त्र न वांछइ जूना लहियां ।
 अशुभ ठाम च्छइ नही आरति । सरूप देखी न धरइ चिति ॥९४॥
 गाम क्षेत्र कुल ठाम न मोह । करइ नवकल्पि विहारिं सोह ।
 का[उ]सगध्यान जिहां नैषेधकी । भय न करइ सपर्यादिक थकी ॥९५॥
 पाटि पीढ सिय्या लंपणी । दुख नाणइ संकीरण भणी ।
 अजाण लोक बोलिं वैभाख । आक्रोस परीषह खमीइ लाख ॥९६॥
 लोहि लाकडि कोइ मारइ दुष्ट । छंडइ प्राणपर्णि खेद न कष्ट ।
 मोटां कुल मुझ किम याचना । दुःख न आणइ मन वासना ॥९७॥
 न लहूं भिक्षा हूं सूझती । अपर लहिं दुख नाणइ यती ।
 व्याधि परीसह सबलु रोग । सहइ पुण न करइ सावद्ययोग ॥९८॥
 धर्म पणइं मल टालइ नही । गुण सतकारि न गरबी लही ।
 न्यान भणिउ पणि न धरइ मान । विद्या नावइ खेद न अन्यान ॥९९॥
 देवगुरुनइ धर्म आचरइ । समकित लही साचु नवि करइ ।
 ए बावीस परीसा खमइ । साधु सदा आत्माइ दमइ ॥१००॥
 हिव दश भेद यतीनु धर्म । क्षमानिधि क्रोध नही ए मर्म ।
 आर्जव माया नही सुकुमाल । मार्दव वाणी अमीय रसाल ॥१०१॥
 मुगति मुंक्या संसारी सुख । बार भेदि तप सहवा दुख ।
 संयम सर्वजीव साचवइ । सत्य वचन सिद्धांत जि लवइ ॥१०२॥

शौच अदत्त कांई नवि ग्रहइ । धर्मोपगरण चऊद संग्रहइ ।
 द्रव्यादिक ममता नवि करइ । ब्रह्मचर्य नव भेदे धरइ ॥२०३॥
 ए दश भेद यतीना कहिया । भावन बार भेद संग्रहिया ।
 घर घरणी धन वय अस्थिरि । माया म धरु इणि विस्तरि ॥४॥
 आव्यइ मरण शरण नही कोइ । नवि आपणु पिआरु लोइ ।
 लाख चउरासी जीवा योनि । भमता भव नीगमीआ सुनिए ॥५॥
 एकलु आविउ एकलु जाइ । को कहिनु साथी नवि थाइ ।
 असुचिपणुं तुह देह मझारि । मूत्र परीखा श्लेष्म मलधारि ॥६॥
 आश्रवद्वार मिथ्याति भरिउ । जीव कसाय अवरति आवरिउ ।
 संवरभाव विरति शुभ ध्यांन । धरतां पामइ पंचम न्यांन ॥७॥
 नवमी कर्मनीझर भावना । नारक दुक्ख सहियां मन विना ।
 धर्मभावना इणिपरि धरइ । सार मनोरथ धर्मि सरइ ॥८॥
 लोकभावना चऊदइ राज । चिंतइ पिडि सरइ सवि काज ।
 बोधिभावना दुर्लभ लहइ । शिवपुरगामी ते सहइ ॥९॥
 ए बारइ भावन भावीइ । चडती पदवी तु फावीइ ।
 हिव पांचइ चारित्र विचार । पालइ ते पामइ भवपार ॥१०॥
 पहिलुं सामाइकु ऊचरइ । सर्व सावद्य मनसां परिहरइ ।
 बीजु चरित छेदोपस्थान । पढम चरम वारइ जिन मांन ॥११॥
 छजीवकाय जउ जाणइ खरइ । पंचमहाव्रत तउ ऊचरइ ।
 त्रीजुं छइ परिहार विशुद्ध । अरण्यमाहि रइ जूउ बुद्ध ॥१२॥
 नव जण सरसु जई तप करइ । अढार महीना जालइ खरइ ।
 जउ उपसर्ग परीसह खमइ । तु गच्छमाहि आवीनइ जमइ ॥१३॥
 चउथुं चरित सूखिमसंपराय । दशमइ गुणठाणइ चडि जाय ।
 क्रोध मांन माया परिहरइ । लोभ उदय अति सूखिम धरइ ॥१४॥
 मन परणाम चोथानी वातु । चारित पंचम जह ख्यात ।
 कषाय सर्वनां काढियां मूल । उदय न आवइ सूखिम थूल ॥१५॥
 त्रिणिण चारित्र हिवइ छति गयां । पहिलां बि चारित ते रहियां ।
 इणि परि संवर सत्तावन्न । भेद आणइ जे हुइ कृतपुन्न ॥१६॥

वस्तु - ४

सुमति पंचइ सुमति पंचइ । तिन्नि गुपत्ति ।
 परीसह बावीस छइं दशइ भेद यति धर्म आणउ ।
 बारइ भावु भावना पंच भेद चारित्त जाणउ ।
 परिहारादिक तिन्नि गय चारित वर्त्तइं दुन्नि ।
 श्री आणंदवर्द्धन इम कहिं संवर सत्तावन्न ॥१७॥

हिव - दूहा ॥

तत्त्व नीझर जे सातमुं तेह तणा कहुं भेद ।
 बार प्रकारे तप करू कर्म हुइ जिणि छेद ॥१८॥
 छइ भेद तप बाह्यना । अनशन धुरि दिन एक ।
 षटमासाविधि बोलीइ । जउ हुइ हीइ विवेक ॥१९॥
 ऊनोदरता पुरुषर्नि । कवल कहिया बत्रीस ।
 नारि अट्ठावीसइ घटि । नपुंसक पणवीस ॥२०॥
 ए उतकृष्ट संखेपीइ । त्रीजुं वृत्तिसंक्षेप ।
 साधु द्रव्यादिक नवि ग्रहिं । श्रावक एह आक्षेप ॥२१॥
 चऊद नियम जे दिन प्रति संभारी पचखाण ।
 संध्यां तेह संक्षेपीइ । जे भवियण हुइ जाण ॥२२॥
 रसत्याग षटरसतणा । केता लेवा नीम ।
 कायक्लेश लोचहतणु ताप सहइ अनुहीम ॥२३॥
 संलीनता त्रिवर्धि कही इंद्रिय मन वच काय ।
 ओही तेह संखेपीइ बादर तप इम थाय ॥२४॥
 अर्द्धितर तप भेद छइ आलोयण गुरु पासि ।
 तप दीधुं पहुचाडीइ मन शुद्धि गृहवासि ॥२५॥
 विनय विशेषिं कीजीइ थिवरां अनइ गुणवंत ।
 अभ्युत्थान आस दीइ वंदइ विनई संत ॥२६॥
 वेयावच्च दश तप करइ आयरीयोवज्झाय ।
 ज्ञान तपश्ची बालनइं अन्न पान गम खाय ॥२७॥

पढवुं गुणवुं पुच्छिवुं चितनधर्म उपाय ।
 चउथउ तप ए जाणिवउ जे पंचविधि सज्झाय ॥२८॥
 आर्त्तरौद्र टालइ सदा शुक्ल धर्म मनि ध्यान ।
 सयर सगति काउसग करइ नउ हुइ हीयडइ सांन ॥२९॥

॥ चउपई ॥

इम तप करिवु बारे भेदि । इणिपरि कर्म तणु हुइ च्छेदि ।
 तप घरष्टी उपशम मांकडी । श्रम हाथउ कर्मसुं कुदली ॥३०॥
 बंध तत्त्व सांभलयो सहू । सूक्ष्म विचार अछइ ते बहू ।
 जेहथी काल अनंतु रलइ । जीव कर्म बंधन इम मलइ ॥३१॥
 दूध अनइ पाणी जिम एक माटी धातु अर्च्छि एकमेक ।
 लोह धभिउ जिम अगनि प्रदेश जीवकर्म तिम मिश्र निवेश ॥३२॥
 दैव कहीइ ते प्राची कर्म भेट्यउ जीव सहइ दुख शर्म ।
 वैरि भावि रहिं एकठां तेह ऊपरि सुणिज्यो इम उठां ॥३३॥
 सर्प तणइ मस्तकि मणि दाढ । कोमल जीभ दशन छइं गाढ ।
 घर भीतरि मूसा मंजारि । माखी चिमन विष्टा निवारी ॥३४॥
 दीवा तेज मषी सामली जीव कर्म तिम रहियां बे मली ।
 जाणइ जीव कर्म भोलवुं वांछइ कर्म जीव रोलवुं ॥३५॥
 कर्मतणां बंधन छइं च्यारि प्रकृति-थिति-रस-प्रदेश विचारि ।
 जिम को बांधइ वैद्य गोटिकां । वाटइ ओसड नही मोटिकां ॥३६॥
 तेहमाहि पुण ए चिहु बंध पहिलुं प्रकृति कहुं ए खंध ।
 केतली गोली टालइ वाय एक जाणीसिं पित्त जि जाय ॥३७॥
 बहुमूली सबलाई करइ केतली गोली श्लेष्म उपहरइ ।
 ज्वर फेडइ गोली केतली संनिपांत जाइ ते भली ॥३८॥
 इम गुण दइ ते प्रकृति सुभोव । बीजी स्थिति बांधइ इणि भावि ।
 दिवस मास वच्छर परमायु ते ऊपहिरी वणसी जाय ॥३९॥
 थिति ए कहीइ रसनी वात खारी खाटी मधुरी जाति ।
 ताजे ओसडि सरसी होइ जूने विरसी लागइ सोइ ॥४०॥

तोल प्रमाण कहीइ प्रदेश इम गोलीना भेद विशेष ।
 तिम प्राणी पुदगल संग्रही बांधइ कर्म जगमाहिं रही ॥४१॥
 न्यान दर्शन चारित्र आचरइ । प्रगट करइ सुख दुख छावरइ ।
 प्रकृतिबंध कहीइ प्राणनु । बीजु थिति भेदे आयुनु ॥४२॥
 अंतर्महूर्त्त एक अड बार जघन्य कर्म थिति ए अवधारि ।
 कोटाकोटि अपर बांधणी वीस त्रीस सत्तरि कर्म तणी ॥४३॥
 ए उतकृष्ट जाणु परमायु इणिपरि थिति ए बांधी जाय ।
 घणुं घणेरुं बंधन थाय ए अनुभाग रस कहिवराय ॥४४॥
 पुण तिणि बंधनि करइ प्रदेश एक पुदगल बहुला लवलेश ।
 बंध तत्त्वना च्यारि प्रकार किंचन मात्र कहिउ विचार ॥४५॥
 नवमुं तत्त्व विचारुं मोक्ष ते(ति)हां अविहड अनंता सौक्ष ।
 कर्मतणां बंधन जो मठी जिम अग्यारांगई(?) सोगठी ॥४६॥
 सविहुं जीव सरीखां सुक्ख अंतरभेद न दीसइ मुक्ख ।
 तिहांइ भेद कहिं केवली नव प्रकार होइ ते वली ॥४७॥
 सकल लोक मस्तकि ते सही नास्तिकमत ते मानिं नही ।
 तेह संदेह भांजेवा अरथि एक जि नांम हुइ समरथि ॥४८॥
 जीव देव घट पट जिम धर्म जगि नियति छइ एह जि मर्म ।
 जोड नाम हुइ अथ नही जिम छइ राजपुत्र ते सही ॥४९॥
 वृषभसींग नइ चांपा फूल महिषशृंग पुन अर्कह तूल ।
 इत्यादिक छइ नही ते किंस्युं बंध्या सुत खरशृंग न इस्युं ॥५०॥
 तुरंगमसींग कुसुमआकाश नाम अछि पुण वस्त विनाश ।
 जिहां संदेह मोक्ष एक नांम छइ इम निश्चइ उत्तम ठाम ॥५१॥
 बीजु भेद मोक्ष कुंण जाइ नारक तिरिया गति न जाइ ।
 ऐकेंद्री विगलेंद्रीय नही पंचेंद्री कोइ जाइ सही ॥५२॥
 त्रीजु भेद षट जीवनिकाय त्रस माहिथी मानव जाय ।
 अभव्य जीव जाइ नही कदा भव्य हुइ ते जाइ सदा ॥५३॥
 च्यारि भेद ए पंचम कहिं । असनीआ ते मो[क्ष] नवि लहिं ।

लहिं संनीआ मोक्ष अखंच चारित भेद अछि जे पंच ॥५४॥
 पहिलां बिहुं चारित्रना धणी थाइं संसारिं रेवणी ।
 यथाक्षात चारित्र जव लहइं मोक्ष जाइ ते केवल कहइं ॥५५॥
 भेद सातमइ समकित पंच पहिलुं उपशम विवरुं तं च ।
 कहीइं समकित पामिउं नही आयुकर्म स्थिति निश्चइ कही ॥५६॥
 अवर कोटाकोटि सातइ कर्म आप्या माहि करी जीव धर्म ।
 मन चोखइ लाधुं समकित अंतर्महूर्त मिथ्या गिउं चित्त ॥५७॥
 ते लव पुदगल वेइ नहि पुनरपि समकित थिरता नही ।
 मिथ्या भाग मइलु ढग नूउ । मन चोखइ समकित ढग हूउ ॥५८॥
 इम बिहू ढगला जूआ धरइ मिश्र भाग ते त्रीजु करइ ।
 जिम कोदिरा भेदि त्रिहु हुआ मीण्या मिश्र सूधा ते जूआ ॥५९॥
 समकित मिथ्या विचि जे समइ अनंतानुबंध आविउ तिहां उदय ।
 कलुष समइ सास्वादन तेह खीर खांड घृत जिम जमीआं जेह ॥६०॥
 वमतां स्वाद वेइ जेतलउ सास्वादन समकित एतलउ ।
 पंच समकितना सुणिज्यो मर्म । अकाम निर्झरा हणीआ कर्म ॥६१॥
 तव लाधुं उपशम समकित वमतां आस्वादन दृढ चित्त ।
 क्षायोपशमिक चोखुं मन्न वर्तमान पामइ त्रिणि धन्न ॥६२॥
 क्षपक श्रेणि चडतां त्रिणि भाग । छेहलु वेदक समकित राग ।
 मिश्रकर्म क्षप्यां सवि सात तउ क्षायक समकितनी वात ॥६३॥
 जिणि पामीजइ मोक्ष दूआर पुनरपि गमण नही अवतार ।
 आहारक संसारी जीव अणाहार मोक्ष जाइ सदैव ॥६४॥
 तुं मइ घातकि दर्शन च्यारि । चक्षु अचक्षु अवधि त्रिणि वारि ।
 केवलदर्शन होइ मोख । पंच न्यानमाहि कुणि संतोष ॥६५॥
 मति श्रुति अवधि न्यान ए तिणि मनपर्यव केवल शिव सरणि
 ए चिहु मुगति न पामइ जीव पंचम केवलन्यान सदैव ॥६६॥
 इणि दश थानकि पामइ पार शेषि अनंत भमइ संसार ।
 गर्भज मानव इंद्रिय पंच मोक्ष तेहं छइ अपरां वंच ॥६७॥

प्रथम द्वार ए बीजुं सुणेउ अभव्यजीव पाहिं अनंता गुणउ ।
 द्रव्यप्रमाण हिव त्रीजुं द्वार चऊद राजमाहि शव कुंण वार ॥६८॥
 लोकतणउ असंख्यातु भाग मुगति भुंइरुं धीर ही माग ।
 लख पणयाल जोयण वाटुली मुगतिक्षेत्रमाहिं तेह वली ॥६९॥
 चउथुं द्वार कहुं फरसना सिद्धप्रदेश छइं आकाशना ।
 मध्य जोयण चउवीसे भागि सिद्ध रहिया छइं छेहलइ मा(भा)गि ॥७०॥
 क्षेत्र एह फरसना विशेष चिहु दिशि रुद्ध आकाश प्रदेश ।
 दीपक तेज रुंधइ आकाश परसना सात प्रदेशी जास ॥७१॥
 पंचम सिद्धतणु कहि काल सिद्धि गयु जीव आदि विशाल ।
 मुगति क्षेत्रि छइं सिद्ध अनादि आदि न अंत नही बनी आदि ॥७२॥
 अंतर द्वार छट्ठुं हिव कहिं सिद्ध टली वली सिद्ध जिनुहिं ।
 सिद्ध अंतर नही सपतम द्वार केता मुगति छइं सिद्ध न पार ॥७३॥
 एक निगोद अनंतु भाग । जही पूछइं तही एह जि वाग ।
 अष्टम द्वार सिद्ध स्यइ भावि तेहू पंच प्रकारि चलावि ॥७४॥
 राग रोसनुं कर्म जि नही उपशमक बीजुं ए रही ।
 त्रीजुं क्षायोपशमिक पाव चउथुं क्षायकवर जइ भाव ॥७५॥
 पांचमुं पारणामिक सही कर्म क्षप्यांतु शिवगति लही ।
 भव्याभव न होइं कदा जीव अजीव नही ए सदा ॥७६॥
 क्षायिकनइ पारणामिक बेउ वर्तइं भावि सदा सिद्ध तेउ ।
 अलपबहुल नवम्युं ए द्वार तेह तणउ बोलुं उद्धार ॥७७॥
 पुरुष नारि नपुंसक वेदि सिरज्या नही कीधा कुणि छेदि ।
 तेह नपुंसक दीक्षा लहिं ते थोडा छइं सिवपुरि कहिं ॥७८॥
 तेहथी असंख नारिना जीव । ओहथी पुरुष असंख सदैव ।
 लाख न किंचन आगलि कोडि सहस न कांई लाखह जोडि ॥७९॥
 तिम नरनारि नपुंसक जाणि सिद्ध अनंत अर्च्छि निरवाण ।
 ए नव द्वार अनइ नवतत्त्व सदहणा धरज्यो भुवि सत्त्व ॥८०॥
 जीवादिक नवतत्त्व विचार जाणइ तेह समकित निरधार ।
 आगमवयण न मानइ जेह अनंत भव रुलस्यइ नर तेह ॥८१॥

कविता कहण कहइ कर जोडि कोइ विद्वांस म देज्यो कोडि ।
 कहि तणउ कहिवु नही मर्म महानुभावनु एहवु धर्म ॥८२॥
 आगम अरथ गुहिर गंभीर बादर बोलि कहिउं ते हीर ।
 लाभ छेहु जोइ सहु कोइ लाभ दीसइ ते बहुरइ लोइ ॥८३॥
 प्रीछया पाखइ तत्त्व विचार पालइ किम जिनधर्माचार ।
 जलनिधि नंभ रसैनइ चंद्रमा । रची चउपई वरस एहमा ॥८४॥
 सुविहित खरतर गच्छनु ईश श्रीधनवर्द्धनसूरिजि सीस ।
 श्रीआणंदवर्द्धनसूरि विचार कहइं केवलि भाखिउं ते सार ॥८५॥
 कविता नाम हरि पातकी एक मात पणि बहु जातकी ।
 इणि नार्भि अनंता हूआ एह जि जीव अनइ जूजूआ ॥८६॥
 इस्युं न जाणिं इणइ संसारि । मद मुंकीनइ कहुं अवधारि ।
 आगइ कवियण साल पसालि नाम कहिउं ते देखी वालि ॥८७॥
 आणी भाव भणु चउपई । सुणिज्यो सहू एक मनां थई ।
 आगम अरथ अनंत विचार कहिउ लवलेश न लाभुं पार ॥८८॥
 सवि हुं जाण्या तत्त्व विचार दृढ समकित जपिवु नवकार ।
 ममता मुंकी समता धरु मुगतिवधू जिम लीलां वरु ॥८९॥

इति नवतत्त्व चउपई समाप्ता ॥

भद्रं भूयात् ।

संवत १६०८ वर्षे माह सुदि-१ भूमे लिखिता

श्री देवगुप्तसूरिगुरुणा ॥

कठिन शब्दोना अर्थ

गाथा	शब्द	अर्थ
८	सूखिम	सूक्ष्म-
	पढवी	पृथ्वीकाय
१०	थविर	स्थिर
१३	आभूआ	अभ्रक

१४	धुंइरि	धूमस-झाकळ
१५	झरल	ज्वाळा
	धूँउ	धूमाडो
	मुर्मरा	मुर्मुर-तणखा
२०	सयर	शरीर
	पर्याप्ति	जीवन शरीरधारी तरीके जीववानी
		जीवनशक्ति
२३	हुंडक संस्थान	लक्षण रहित सर्व अंगवाल् शरीर
२५	ऊदारिक	औदारिक शरीर (एक प्रकारनुं शरीर)
	कार्मण	कार्मण शरीर (एक प्रकारनुं शरीर)
	ज्योति	तेजस शरीर (एक प्रकारनुं शरीर)
	सरि	शरीर
२७	सीपूना	०छीप
	पुंरा	पोरा
	इंडोल	जीवनी जात
४०	छेवट्टी संघेण	छेवट्टुं संहनन
४१	माखिक	मध
४७	कर वचा	
५१	आरइ	आरो (छ आरामांनो एक)
	भरहेरव	भरत - ऐरवत क्षेत्र
६९	लुकिं	लोके-लोकमां
७९	त्रागिं त्रागि	दोरेदोरे
८२	मवे	मपाय
८६	उच्छेधांगुल	उत्सेधांगुल (लंबाईनुं एक माप)
९३	पल्योपम	काळनुं एक जैन शास्त्रीय माप
	उद्धार	पल्योपमनो एक प्रकार
१०१	साभिन्त्यांन	साभिज्ञान-ओळखाण
१०२	मनुक्षानुपूरवी	मनुष्यानुपूर्वी
१०५	दाहमुं	दशमुं
१२४	यान	जाण

१२८	नीमी रेवणी	धन ? नीवी - (मूल द्रव्य) घेरायेली ।
१३१	अदाप	
१३२	उरम	
१३४	जुधं	युद्धमां (युद्ध करतांये उंघे)
१३५	घांघलउ	ऊंघवुं (?)
१३६	थीणधी	थीणद्धि(निद्रानो एक प्रकार)
	खीणधी	क्षीण बुद्धि वाळो
१४४	निटोल	नक्की / अवश्य.
१४७	च्यारि चउकुं	सोल (१६) (४x४)
१६४	ओकलां	
१६५	चांब	
१६६	अलकसमलक	अलकमलकनुं (?)
	समेलु	भेगु करवुं (सुमेळ)
१६८	खटकशाल	
१७१	दीकोलां	द्विपद-बेपगां (?)
	बनीआदि	वणिज आदि (?)
१७३	प्रातिकी	एक क्रियानुं नाम(आश्रयीने)
	आवटइ	अटवाय
१७८	अहिंड वस्त	शिकार (आहेड)नी वस्तु (?)
१८१	कठमर्द	कष्ट-मर्दन
१८७	अखंच	खंचकाट वगर
१९६	लंपणी	लींपण (?)
	वैभाख	तिरस्कार रूप वाणी, विभाषा
२०४	भावन	भावना (अनित्यादि)
	घरणी	पत्नी
२०५	पिआरू	परायुं
२०६	परीखा	खाई (?)
२०७	अवरति	अविरति
२१७	सुमति	समिति (सम्यग् प्रवृत्ति)

	गुपत्ति	गुप्ति (सम्यग् निवृत्ति)
२२६	थिवरां	स्थविर मुनि
२२७	गम	
२३०	घरष्ठी	घंटी (?)
	कुदली	कोदाली (?)
२३३	उठां	दृष्टान्तरूप कहेवत - ओठां
२३९	सुभोव	स्वभाव
	उपहिरी	उपरनी
२४६	सौक्ष	सुख
	जो मठी	
२५५	रेवणी	रहेनार (?)
२५८	मइलुं	मेलुं-अशुद्ध
२६८	शव	
२७३	सपतम	सातमुं
२८७	साल पसालि	